

О.М. Абасалієва

Красноградський коледж Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Красноград

ДІЯЛЬНІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ЕТНІЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Діяльнісна теорія набула найбільшого поширення у вітчизняній психології. Серед дослідників, які зробили найбільший внесок у її розвиток, слід назвати передусім С.Л. Рубінштейна, К.А. Абульханову-Славську та А.В. Брушлинського. У цьому підході заперечується біологічне і тим більше психологічне успадкування особистісних властивостей. Головним джерелом розвитку особистості, відповідно до цієї теорії, є діяльність. Діяльність розуміється як складна динамічна система взаємодій суб'єкта (активної людини) зі світом (з суспільством), в процесі яких і формуються властивості особистості. Сформована особистість (внутрішнє) надалі стає опосередковуючою ланкою, через яку зовнішнє впливає на людину.

Основними характеристиками діяльності є предметність і суб'єктність. Специфіка предметності полягає в тому, що об'єкти зовнішнього світу впливають на суб'єкт не безпосередньо, а лише будучи перетвореними в процесі самої діяльності. Предметність - це характеристика, яка властива тільки людській діяльності і проявляється насамперед у поняттях мови, соціальних ролях, цінностях. На відміну від А.Н. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейн та його послідовники підкреслюють, що діяльність особистості (і сама особистість) розуміється не як особливий різновид психічної активності, а як реальна, об'єктивно спостережувана практична (а не символічна), творча, самостійна діяльність конкретної людини. Суб'єктність означає, що людина сама є носієм своєї активності, власним джерелом перетворення зовнішнього світу, дійсності. Суб'єктність виражається у намірах, потребах, мотивах, установках, відношеннях, цілях, що визначають спрямованість і вибірковість діяльності, в особистісному сенсі.

Представники діяльнісного підходу вважають, що особистість формується і розвивається протягом усього життя в тій мірі, в якій людина продовжує грати соціальну роль, бути включеною в соціальну діяльність. Людина не є пасивним спостерігачем, вона - активний учасник соціальних перетворень, активний суб'єкт виховання і навчання.

А.Н. Леонтьєв дає нову схему детермінації розвитку особистості. Він говорить про системну детермінацію життя особистості, способом існування якої є спільна діяльність у соціальному конкретно-історичному способі життя даної епохи, різноманітні стосунки, в які вступає індивід в процесі різних видів діяльності та індивідуальні властивості людини.

Таким чином, вибудовується наступна залежність передумов, умов і факторів формування особистості: властивості індивіда визначають формально-динамічні аспекти поведінки особистості, яка включаючись у діяльність, виражає відносини людини до світу, до інших осіб і самої себе, впливаючи на становлення особистості.

Трансформуючи ідеї даного підходу від погляду на особистість до етносу цілому отримуємо основні детермінанти становлення етнічної самосвідомості.

Діяльнісний підхід спрямований на вивчення поведінкової сторони етнічної культури і пов'язаний, зокрема, з такими поняттями, як характер нації, етос культури, які проявляються в особливостях поведінки та вчинках типових представників конкретного етносу.

Спосіб життя і система цінностей в свою чергу зумовлюють форми поведінки і способи діяльності членів етнічної групи. Нарешті, типові форми поведінки і способи діяльності слугують підкріпленням і опорою панівним в етнічній групі уявленням і віруванням (аналогічно, наприклад, як систематична молитва підтримує в людині віру, не дає їй ослабнути і згаснути).

З позиції діяльнісного підходу процес ідентифікації індивіда із групою - не спонтанна, споконвічна характеристика (як вважають представники когнітивного підходу), а залежна величина, обумовлена структурою міжгрупової діяльності. Участь у соціальному житті та культурній практиці певної етнічної групи (використання мови, конфесійна належність, членство в політичних і соціальних організаціях, підтримання культурних традицій і т. ін.) досить часто розглядається як індикатор етнічної ідентичності індивіда. Однак досі виникає багато запитань про наявність зв'язку між тим, ким себе вважає індивід і як він діє у реальному житті, тобто між етнічною самоідентичністю і його належністю до етнічної групи.

Чимало дослідників виявили незалежність двох вимірів: уявлень індивіда про себе як про члена етнічної групи та використання індивідом типових для цієї етнічної групи способів поведінки. В окремих випадках зв'язок між етнічною ідентичністю і наданням переваги певним видам етнічної практики виявлявся негативним: людина може ідентифікувати себе з етнічною спільністю, однак не бажає зберігати її етнічну мову і звичаї. На основі отриманих в процесі діяльності знань про етнічні групи формується комплекс уявлень, які утворюють систему етнодиференціюючих ознак - мова, цінності, норми, історична пам'ять, релігія, міфи про спільних предків, національний характер, народне та професійне мистецтво, уявлення про рідну землю тощо.

Необхідно враховувати вплив соціального контексту на формування етнічної ідентичності. Етнічна ідентичність є набутою, а не вродженою якістю. Етнічна ідентичність є динамічним, а не статичним явищем. Процес її становлення ніколи не закінчується. Зовнішні обставини можуть зумовлювати переосмислення людиною ролі етнічної належності в її житті та призводити до трансформації етнічної ідентичності. Під час процесу соціалізації, тобто передачі новому поколінню норм і цінностей соціокультурного середовища, у представників етносу відбувається внутрішньогрупова орієнтація. З віком у людини з'являються знання про міжетнічні відмінності, що сприяють реалістичному визначенню власної належності чи неналежності до певної групи.